

20 043

Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa

Nr. 71

VERSLAG VAN DE ZITTING 2007 (DERDE DEEL)

Vastgesteld 10 september 2007

De delegatie uit de beide Kamers naar de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa heeft van 25 tot en met 29 juni 2007 deel genomen aan het derde deel van de zitting 2007 van de Parlementaire Assemblée, die in Straatsburg werd gehouden.

Hiermee brengt de delegatie verslag uit over de behandeling van de onderwerpen die tijdens deze zitting aan de orde kwamen en bij gelegenheid waarvan delegatieleden het woord voerden. De nummers van de behandelde documenten en van bij deze onderwerpen aangenomen aanbevelingen, resoluties en eventuele orders zijn steeds vermeld¹.

1. Voortgangsrapport van het Bureau van de Raad en van de Standing Committee

Rapporteur mevr. Lavtizar-Bebler (Slovenië), doc 11 313, delen 1 en 2 plus addendum, alsmede rapporteur Platvoet (Nederland) over de verkiezingswaarneming in Armenië, doc 11 312.

Mevrouw Lavtizar-Bebler besteedde in haar interventie ter toelichting op haar rapport aandacht aan het feit dat op 23 mei 2007 het «Memorandum of Understanding» tussen de Europese Unie en de Raad van Europa, waarover de Raad tijdens zijn zittingen in de afgelopen twee jaren vaak heeft beraadslaagd, werd ondertekend. Hoewel de uiteindelijke tekst van het memorandum niet op alle onderdelen de opvatting van de Raad weergeeft – zo zouden bijvoorbeeld de Europese instituties de door de Raad van Europa genomen besluiten en aanvaarde conclusies betreffende de wijze van monitoren tot de hunne moeten maken – zijn op andere onderdelen belangrijke amendementen in de tekst opgenomen. Door het Bureau is de Political Affairs Committee gevraagd dit memorandum te evalueren en op zijn werking in de praktijk te beoordelen. Zodra deze commissie daar aanleiding toe ziet zal zij verslag uitbrengen aan de Raad.

¹ Deze stukken zijn verkrijgbaar bij de griffie interparlementaire betrekkingen en kunnen worden geraadpleegd via internet: <http://assembly.coe.int>

De heer **Platvoet** lichtte het onder zijn rapporteurschap verschenen rapport over de parlementsverkiezingen in mei 2007 in Armenië toe.

In grote lijnen kan worden gesteld dat de internationale verkiezingswaarnemingen in Armenië laten zien dat langzaam verbeteringen optreden in aanpak en organisatie van de verkiezingen in Armenië. De autoriteiten hebben klaarblijkelijk beseft dat de verkiezingen van 12 mei een belangrijke toetssteen waren om te laten zien dat het land de politieke wil heeft om echte en democratische verkiezingen te houden in lijn met het commitment dat het aanging toen het lid werd van de Raad van Europa. In concreto waren de volgende zaken sterk verbeterd: een evenwichtiger samenstelling van de kiescommissies, een evenwichtiger berichtgeving in de media over de activiteiten van de politieke partijen, beter getraind personeel van de stembureaus en, voor het eerst, centrale, met behulp van computers opgestelde, kiezerslijsten.

De verkiezingsdag zelf is op rustige wijze verlopen; die conclusie kon worden gebaseerd op het gegeven dat 94% van de stembureaus daadwerkelijk kon worden gecontroleerd. Terwijl voor de verkiezingen alom geruchten de ronde deden over fraude (bijvoorbeeld het kopen van stemmen) konden op de verkiezingsdag slechts twee gevallen worden geïdentificeerd. Wel zeiden sommige waarnemers het gevoel te hebben dat er meer fraude is gepleegd dan kon worden bewezen.

Het tellen van de stemmen bleek een zeer bureaucratische en dus tijdrovende bezigheid te zijn. Veel van de internationale waarnemers waren niet in de gelegenheid hun missie geheel te volbrengen tot dat het tellen van de stemmen was beëindigd en de definitieve protocollen konden worden opgemaakt. Wat betreft het tellen van de stemmen als zodanig werden meer problemen gesignaleerd. In 20% van de gecontroleerde stembureaus hadden de stembureaucommissies problemen met het opmaken van de volledige protocollen. In 8% van de gevallen werden significante fouten geconstateerd.

Als gevolg van de traag verlopende telprocedures in de stembureaus konden de conclusies van de controletellingen op hoger niveau niet worden meegenomen in de berekeningen die tijdens de persconferenties werden gepresenteerd. Het is buitengewoon jammer dat de kwaliteit van de controletellingen verslechterde naar mate de tijd vorderde. Uiteindelijk moest 35% van het werk van de commissies die de controletellingen uitvoerden van een negatief oordeel worden voorzien. Dat is een onaanvaardbaar hoog getal.

De bekendmaking van de uitslagen op Internet verliep erg traag, vooral in Yerevan waar tussen het eind van de laatste controletelling en de bekendmaking van de uitslag 8 uren verstreken. De definitieve uitslag van de verkiezingen werd door de Centrale Verkiezings Commissie bekend gemaakt een week nadat de verkiezingen hadden plaats gevonden. Drie leden van deze commissie, allen lid van oppositiepartijen, weigerden de slotprotocollen te ondertekenen.

De heer Platvoet stelde vast dat op grond van deze gebeurtenissen een aantal conclusies kan worden getrokken. De tekortkomingen en onregelmatigheden in de tellingen en controletellingen werpen een schaduw over het aanvankelijk zo positieve oordeel over de verkiezingen in Armenië. Duidelijk is dat in de Kieswet nog tal van verbeteringen moeten worden aangebracht, meer in het bijzonder op het punt van procedures voor de behandeling van klachten en bezwaren. De gebreken in het functioneren van de territoriale kiescommissies ondermijnen niet alleen het vertrouwen van de bevolking in het verkiezingsproces, maar geven ook voedsel aan geruchten omtrent fraude en bedrog. Onmiddellijke bekendmaking van de uitslagen is nodig voor een gegarandeerde transparantie van de verkiezingen. Er dienen wettelijke maatregelen te komen die de transparantie van partij- en campagnefinanciering garanderen en die voorkomen dat vreemde geldbronnen de verkiezingen gaan beheersen.

2. De feminisering van de armoede

Rapporteur mevr. H. Naghdalyan (Armenië), document 11 286, namens de Committee on Equal Opportunities for Women and Men.

In de discussie over dit rapport is door de heer **Platvoet** het woord gevoerd. Hij merkte ter inleiding op dat het een goede zaak te vinden dat binnen de parlementaire assemblee van de Raad aandacht wordt besteed aan het vraagstuk van de structurele feminisering van de armoede in de wereld. Het spreekt vanzelf dat volksvertegenwoordigers die feminisering van dit wereldwijde verschijnsel veroordelen. Maar veroordelen is niet voldoende. Gelukkig bevat het rapport dan ook goede voorstellen om daadwerkelijk de feminisering van de armoede te bestrijden. Er bestaat geen verschil van opvatting over de vraag of armoede de levensvoorwaarden en omstandigheden van vrouwen, maar ook van kinderen bepaalt en enorme invloed heeft op hun mogelijkheden van scholing en hun kansen op een goed leven. Armoede is verder, zo weten wij ook, een enorme barrière voor vrouwen om deel te nemen aan tal van activiteiten in het leven. Armoede maakt vrouwen daardoor kwetsbaar.

Daarom moeten wij inzien dat discriminatie op alle terreinen van het maatschappelijk leven, inclusief op het terrein van pensioenen, leningen en beloningen, wordt uitgebannen. Het rapport is daar terecht zeer expliciet over.

De heer Platvoet signaleerde dat het rapport van de commissie veel goede suggesties bevat voor acties die de regeringen en de parlementen van de leden van de raad van Europa zouden kunnen ondernemen om de ongelijke positie van kinderen en vrouwen, die zozeer samenhangt met de armoede waarin zij leven, te verbeteren. Maar het wegnemen van armoede van vrouwen en kinderen kan ook worden bereikt langs de weg van «empowerment»: het scheppen van voorwaarden waaronder vrouwen en kinderen zelf hun positie versterken en verbeteren.

Vakbonden en vrouwengroepen kunnen in die empowerment een rol spelen en kunnen meehelpen te bereiken dat, in landen waar daar nu nog een verbod op staat, gelijke beloning voor hetzelfde werk voor mannen en vrouwen een wettelijke eis wordt. Tegelijkertijd moet niet uit het oog worden verloren dat onze overheden een belangrijke rol vervullen in dit proces; onze overheden hebben een belangrijke voorbeeldfunctie als het gaat om het wegnemen van ongelijkheden jegens vrouwen en kinderen. De strijd tegen de feminisering van de armoede zal overal ter wereld moeten worden aangegaan door de positie van mensen, mannen en vrouwen, die het moeten stellen zonder de meest elementaire economische en sociale levensbehoeften te verbeteren.

3. De betrokkenheid van leden van de Raad van Europa bij geheime detentie en illegale verplaatsing van gevangenen; tweede rapport

Rapporteur de heer Dick Marty (Zwitserland) namens de Committee on Legal Affairs and Human Rights; document 11 302 herzien met addendum.

De President van de Parlementaire Assemblee, de heer René van der Linden (Nederland) merkte ter inleiding van de behandeling van dit rapport op behoefte te hebben enkele woorden te wijden aan de institutionele en politieke context rondom het rapport-Marty.

Hij zei er vast van overtuigd te zijn dat alleen deze Parlementaire Assemblee een zo voortreffelijk rapport heeft kunnen produceren over een onderwerp dat zo buitengewoon belangrijk en gevoelig is. Die constatering is geenszins denigrerend bedoeld jegens het zo vitale werk van journalisten of ngo's, zoals Human Rights Watch, de organisatie die juist

hedenochtend voor zijn belangrijke werk de Presidentiële onderscheiding van de assemblee ontving.

Geen enkele andere institutie echter heeft de voordelen van het mandaat dat haar leden haar gaven gecombineerd: de rechtstreekse link met de nationale parlementen, onze nauwe samenwerking met de «civil society» en de onbetwiste expertise van de Raad van Europa op het terrein van de bescherming van de mensenrechten en de «rule of law».

Bovendien heeft geen andere institutie een zo directe toegang tot regeringen in geheel Europa, of de potentiële bevoegdheid om deze ter verantwoording te roepen op basis van de verplichtingen en afspraken waartoe zij zich hebben verbonden toen zij toetraden als lid van deze organisatie.

Op basis van zijn ervaring en reputatie is de heer Marty de vrijheid gelaten om zich te verdiepen in en bezig te houden met de meest gevoelige informatie, gebruikmakend van vertrouwelijke methoden en met betrachting van de uiterste discretie.

Na het verschijnen van het eerste rapport heeft president Bush openlijk toegegeven dat gevangenen uit de categorie met de «hoogste waarde» in het geheim op diverse locaties werden vastgehouden, het ultieme bewijs dat de basisveronderstelling in ons onderzoek niet langer ontkend kan worden. Of de heer Marty nu wel of niet met definitief forensisch bewijsmateriaal omtrent de betrokkenheid van bepaalde lidstaten komt of niet, zijn zaak is nu zo coherent en overtuigend gepresenteerd dat op vragen afdoende antwoord zullen moeten komen. Buitengewoon teleurstellend is het dat sommige lidstaten en ook parlementen in staat van ontkenning blijven verkeren, klaarblijkelijk bevreesd voor de politieke consequenties van gedegen onderzoek en hopende op het weggebben van de aandacht voor het onderwerp en het verdwijnen van het onderwerp zelf. Zij zullen moeten begrijpen dat dat niet zal gebeuren en dat de heer Marty, noch deze Assemblee dat zullen laten gebeuren. De President riep tenslotte alle leden van de Raad, van de PACE, alle delegaties en alle nationale parlementen op, te blijven volharden in hun commitment en deze zaak grondig en serieus te behandelen.

De heer **Omtzigt** nam aan de besprekingen over het rapport deel en wenste allereerst de heer Marty en de staf van de Committee on Legal Affairs and Human Rights te danken voor het moedige onderzoekswerk dat zij onder zeer moeilijke omstandigheden hebben verricht. Het onderzoeken van mogelijk geheime detentiekampen vereist lastig werk tegen machtige tegenstanders. Het rapport bevat zeer veel informatie. De aanklachten die er in voorkomen vloeien voort uit sterke verdenkingen van ernstige schendingen van mensenrechten en van de Europese Conventie van de Rechten van de Mens gepleegd op het grondgebied van lidstaten van de Raad van Europa.

De laatste jaren hebben lidstaten van de Raad zich te weer moeten stellen tegen de terrorisme van de ernstigste soort. Dat terrorisme is er op uit de pijlers waarop onze open en democratische samenlevingen zijn gebaseerd te vernietigen. Een dergelijke fundamentele bedreiging verdient een sterk en consistent antwoord. Dat antwoord zal altijd moeten passen binnen de «rule of law», niet alleen omdat wij geloven dat het recht moet worden toegepast op basis van wettelijke beginselen, zelfs ten aanzien van diegenen die zich schuldig maken aan de meest afgrijselijke misdrijven. Sterker, wij zullen nooit afstand moeten doen van wettelijke en juridische standaarden omdat juist dan terroristen hun wezenlijke doel bereiken: het einde van de «rule of law» in onze maatschappij, het einde van de open samenlevingen en het einde van de democratie.

Het rapport van de heer Marty, zo vervolgde de heer Omtzigt zijn betoog, formuleert ernstige aanklachten tegen een aantal staten; in het bijzonder houden zij in dat die staten juridische vacuüms hebben geschapen waarin wetten niet meer werden toegepast.

In die vacuüms werden gevangenen verplaatst. Die aanklachten werden op 6 september 2006 expliciet erkend. Nieuw zijn de aanklachten volgens welke overheden de rechtsgang belemmerden en dat gevangenen in het geheim en onder de meest afgrijselijke omstandigheden werden vastgehouden in kampen in Polen en Roemenië die werden «gerund» door de CIA, zonder dat zij een officiële tenlastelegging ontvingen. De in het rapport geformuleerde aanklachten worden ondersteund door indirecte bewijzen en 30 geheime getuigenverklaringen afkomstig van hooggeplaatste functionarissen aan beide kanten van de Atlantische Oceaan. De Raad van Europa heeft uitdrukkelijk ingestemd met deze verklaringen. Zij bevatten belangrijke informatie, maar zijn evenwel niet de meest ideale methode van verificatie van feiten omdat ze het volledige en uitputtende bewijs ervan missen. Echter, als wetenschapper weet ik dat zulk bewijs in dit stadium van het onderzoek niet het cruciale criterium is. Naar onze mening is het opvullen van de witte plekken en het oplossen van de vraagtekens in het rapport niet het allerbelangrijkst op dit moment. Lidstaten kunnen niet en zouden ook niet moeten willen doorgaan hun medewerking te weigeren. Zij kunnen niet volstaan met de mededeling: «we stelden een onderzoek in, wij vonden niets, wij publiceren niets». Het tweede rapport-Marty is een solide basis voor verdere stappen. De heer Omtzigt stelde voor dat de Raad ondubbelzinnige en specifieke vragen zou voorleggen aan de lidstaten en aan individuen. Die vragen dienen snel en volledig te worden beantwoord. Er dient voor die staten en individuen volop gelegenheid te zijn voor het afleggen van verklaringen en voor het tonen van de luchthavens en militaire locaties die onder verdenking staan betrokken te zijn geweest bij het transport en de gevangenhouding van personen. Het zou nuttig kunnen zijn dat hoorzittingen worden gehouden door de Raad van Europa. Daarom wenste de heer Omtzigt het Comité van Ministers uit te nodigen na te gaan langs welke wegen mensen onder ede kunnen worden gehoord. Indien wij onze open samenleving willen verdedigen, dan moeten wij ook openheid betrachten in die verdediging. De samenleving, onze burgers en de controle door het parlement hebben een belangrijke rol in het boven water halen van de waarheid en in het ontwikkelen van mechanismen die misbruik van mensenrechten aan de kaak stellen, aanpakken en voorkomen. In een democratische samenleving verdedigen zowel politici als burgers de «rule of law» en de vrijheden die bij die samenleving horen. Europa dient vrij te zijn van geheime vluchten, niet-reagerende functionarissen en «zwarte locaties». Het rapport-Marty levert een bijdrage aan het meer democratisch maken van Europa.

In het debat werd ook het woord gevoerd door de heer **Jurgens**, dit maal in zijn rol als vice-voorzitter van de Committee on Legal Affairs and Human Rights.

De heer Jurgens wees erop dat het toch al drukke werkprogramma van de commissie de laatste maanden werd verzaamd door het belangrijke werk dat de commissie onder voorzitterschap van de heer Marty en ondersteund door haar deskundige staf heeft verricht met het oog op het zgn tweede rapport-Marty.

De heer Jurgens wenste aan het adres van diegenen in de PACE die de heer Marty tijdens hun interventie persoonlijk hadden aangevallen, te benadrukken dat de ontwerp-resolutie die is voorgelegd aan de vergadering is opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de commissie, niet door de heer Marty. Het rapport en al het noodzakelijke onderzoek van de staf zijn uiteraard opgesteld en uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de heer Marty.

Spreker merkte op dat alle leden weten dat de Raad noch de PACE een rechtbank is. Daarom is het idioot om aan de Assemblee te vragen te

komen met bewijsmateriaal zoals dat in een rechtbank pleegt te geschieden. In zekere zin zou het fantastisch zijn als de Assemblée een rechtbank zou zijn; dan immers zouden al die personen, die over Europa zijn vervoerd en daar zijn opgesloten, een rechtbank hebben waar zij hun beroep hadden kunnen instellen of een klacht hadden kunnen deponeren. Belangrijk is ook vast te stellen dat het onderzoek van de heer Marty geen officieel parlementair onderzoek was. De Assemblée was niet bij machte getuigen te dwingen voor haar te verschijnen en onder ede te verhoren. Het enige waartoe de heer Marty en zijn staf in staat waren was het maken van een uitgebreide en kritische analyse van openbare feiten. De heer Marty heeft daarnaast zijn voordeel gedaan van de bereidheid van sommige getuigen om, hoewel zij hun identiteit als zodanig niet konden prijsgeven, met hem te spreken. Zij zijn de «klokkenluiders» van de komende jaren. Het is niet fair om de heer Marty te bekritisieren.

Wat de Assemblée nu te doen staat is zich te verdiepen in het resultaat van de onderzoekingen in de wetenschap dat de bewijslast is verplaatst. In de aanvang van het onderzoek hadden wij de plicht te bewijzen dat er dingen waren gebeurd. Nu zullen diegenen, die in dat verband worden genoemd duidelijk en onweerlegbaar moeten verklaren dat zij zich aan die zaken niet schuldig hebben gemaakt. In die zin is de bewijslast omgedraaid.

De heer Jurgens besloot zijn interventie met het uitspreken van de hoop dat de Assemblée het rapport van de commissie een goed rapport vindt.

4. De strijd tegen anti-semitisme in Europa

Rapporteur: de heer Magolov namens de Political Affairs Committee, document 11 292, voorzien van commentaar door de Committee on Legal Affairs and Human Rights door de heer Cilevics (Letland) namens mevrouw Wohlwend (Letland), document 11 320.

Aan de bespreking van deze rapporten werd deelgenomen door mevrouw **Meulenbelt** die haar interventie opende met een woord van grote waardering aan de heer Margelov voor het door hem uitgebrachte rapport. Met hem toonde zij zich van menig dat men alert moet zijn in het bestrijden van oud en nieuw anti-semitisme. Maar al te goed weten wij wat er gebeurde in de donkere dagen in Europa waarin de jodenvervolgingen plaatsvonden. Wij hebben de verantwoordelijkheid er voor te zorgen dat dat nooit meer gebeurt. Daarom zouden wij iedere uiting van politieke of burgerlijke agressie tegen Joden, als individuen, dan wel als groep, moeten waarnemen en registreren, precies zoals we dat zouden moeten doen ten aanzien van uitingen van intolerantie en rassenhaat. Mevrouw Meulenbelt zei te kunnen instemmen met het door de heer Margalov gemaakte onderscheid tussen anti-semitisme en anti-zionisme toen hij in zijn rapport Thomas Hammerberg aanhaalde: «Agressie tegen een Jood kan niet worden gerechtvaardigd door de acties van Israël of zijn leger. Maar dat betekent niet dat iedere kritiek op Israël's methoden of militaire acties een uiting van anti-semitisme is». Spreekster merkte, als socialist die staat voor gerechtigheid en mensenrechten en voor het Palestijnse volk, persoonlijk te zijn beticht van anti-semitisme toen zij kritiek leverde op Israël en het Zionisme ter discussie stelde. Men zou niet moeten vergeten dat het Zionisme een politieke beweging is. Het is niet hetzelfde als het Judaïsme, ofschoon het de uitdrukking is van de gerechtvaardigde wens van het Joodse volk tot het hebben van een veilig thuis, vrij van vervolging.

Vroegere bekende Joodse denkers, zoals Hannah Arendt en Martin Buber hebben hun twijfels kenbaar gemaakt. Er zijn religieuze Joden die de staat Israël nooit hebben erkend. Een goede vriend van spreekster, Micahel

Warschawski, de zoon van een oud-rabbi te Straatsburg die nu in Jeruzalem woont, noemt zich zelf een post-zionist aangezien het idee van een Joodse staat in de huidige omstandigheden Joden geen veiligheid meer biedt, niet de geringste bijdrage levert aan het beëindigen van het anti-semitisme en inherent onrechtvaardig is jegens niet-Joden die in Israël wonen, zoals anderen, bijvoorbeeld de Europese Joden voor een Rechtvaardige Vrede, beamen. Spreekster meende dat niet kan worden gezegd dat mensen als Warschawski anti-semiten zijn.

Mevrouw Meulenbelt vroeg de heer Margalov vervolgens of hij niet van mening is dat het belangrijker is dat in zijn rapport een duidelijker onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds een kritische houding tegenover het Zionisme en Israël en anti-semitisme anderzijds. Hij schrijft over het anti-semitisme aan de extreem linkse kant, maar noemt geen enkel concreet voorbeeld. Spreekster zou die wel graag willen vernemen. Als die voorbeelden er zijn dan zou mevrouw Meulenbelt zich graag scharen aan de zijde van de heer Margalov om het anti-semitisme te bestrijden. Is het ons toegestaan te vragen of een staat – Israël – dat zijn staatsburgerschap baseert op een etnisch of religieus beginsel een democratie mag worden genoemd? Is het ons toegestaan er voor te pleiten dat die staat al zijn burgers gelijk behandelt, zonder er van te worden beschuldigd Israël te willen vernietigen? Is het ons toegestaan vragen te stellen over mensenrechten in Israël en over de verschillende wijzen waarop zij Joden en Arabieren behandelt?

Is het ons toegestaan ons in te zetten voor de mensenrechten van de Palestijnen zonder er van te worden verdacht Joden te haten?

Er zijn twee redenen waarom het belangrijk is een onderscheid aan te brengen tussen werkelijk anti-semitisme – haat en wantrouwen tegen Joden – en anti-zionisme, dat kritisch jegens Israël is. De eerste is belangrijk voor de Raad van Europa en voor alle mensen die de rechtvaardigheid zijn toegedaan. Indien wij in ons werk ter bevordering van de mensenrechten en gelijkheid serieus genomen willen worden, zullen we ons niet moeten laten afleiden door valse beschuldigingen. De tweede reden is dat indien wij te veel zaken bestempelen als anti-semitisch de oprechte strijd tegen anti-semitisme wordt verzwakt. Spreekster zei haar gehoor te willen verzekeren dat zij de strijd tegen anti-semitisme, evenals die voor gerechtigheid voor alle mensen en volkeren met haar gehele hart zal voortzetten.

5. Situatie van langjarige vluchtelingen en ontheemden

Rapporteur de heer Dendias (Griekenland) namens de Committee on Migration, Refugees and Population; document 11 289

Aan de bespreking van dit rapport werd deelgenomen door de heer Platvoet en mevrouw Jonker.

De heer **Platvoet** merkte ter inleiding van zijn betoog op het wat moeilijk te vinden de rapporteur te feliciteren met een rapport over een onderwerp dat een diep menselijke tragedie behelst: de problemen van langjarige vluchtelingen, ontheemde en vermiste mensen die het slachtoffer zijn geworden van conflicten in ons continent. Terecht heeft hun lot veel aandacht van de PACE gekregen. Vier jaren geleden werden een rapport en een aanbeveling, opgesteld en verdedigd door Ans Zwerver, die thans werkzaam is bij de OVSE in Bosnië en Herzegovina, in deze assemblee aangenomen.

Terwijl de internationale politiek en de media zich op nieuwe zaken richten, kerven de na-ijlende gevolgen van de conflicten in Zuid-Oost Europa diepe littekens in de levens van honderdduizenden mensen. In Europa, de zuidelijke Caucasus en de westelijke Balkan branden deze gevolgen nog steeds na en het is daarom goed dat de aandacht in het nu

voorliggende rapport uitgaat naar de vluchtelingen en ontheemde mensen uit het voormalig Joegoslavië.

Het is, zo vervolgde de spreker, bekend dat vluchtelingen en «Internally Displaced Persons» (IDP's) tot de meest kwetsbare mensen ter wereld behoren wier stemmen nauwelijks worden gehoord. Het rapport bevat goede voorstellen om haast te maken met de invoering van mechanismen en instrumenten die al bestaan, maar die door de betrokken landen worden genegeerd. De autoriteiten van die landen zullen zich er volledig van bewust moeten zijn dat zij verantwoordelijk zijn voor het oplossen van de problemen die zijn voortgekomen uit de conflicten in en tussen hun landen. Cruciaal is dat voorwaarden worden geschapen waaronder vluchtelingen en IDP's met succes kunnen terugkeren.

Zoals Amnesty International onlangs in haar jaarrapport heeft geschreven is de voortgang in de terugkeer van deze mensen beperkt. Die kan ter plaatse alleen succesvol plaatsvinden indien sprake zal zijn van adequate huisvesting, teruggave van eigendommen, eerlijke schadeloosstelling en een verstandige aanpak in het algemeen. De enig houdbare oplossing is die welke is gebaseerd op de keuze voor vreedzaam samenleven.

De ontwerp-aanbeveling biedt de instrumenten voor die opdracht, maar de politieke wil om die instrumenten te gebruiken moet in de hoofden en de harten van de politici in de betrokken landen aanwezig zijn. De parlementen van die landen zijn in deze assemblee vertegenwoordigd; een positieve reactie van hun kant is de eerste noodzakelijke stap. In dat verband achtte spreker het te betreuren dat aan dit debat wel zal worden deelgenomen door sprekers uit Servië, Bosnië en Herzegovina, maar niet uit Kroatië, Macedonië of Montenegro. De volgende stap zou moeten inhouden dat de parlementen in deze landen dit rapport bespreken en verzekeren dat hun regeringen concrete stappen zetten ter uitvoering van de aanbevelingen. Natuurlijk zal de PACE, volgens de geldende procedures, het Comité van Ministers dringend verzoeken de noodzakelijke maatregelen te nemen. Voor een optimaal resultaat zou het zou goed zijn als de diverse parlementen dat ook zouden doen. Zij zouden zich daarbij verre moeten houden van politieke strijdpunten en zouden zich, in plaats van het verleden te gebruiken voor eigen gewin, moeten concentreren op politieke overeenstemming met het doel deze menselijke tragedie op te lossen.

Mevrouw **Jonker** merkte op dat nu, acht tot twaalf jaren na de beëindiging van de oorlog in Zuid-Oost Azië in deze regio nog steeds 500 000 vluchtelingen en IDP's verblijven. De omstandigheden waaronder zij daar zijn, zijn goed gedocumenteerd in het rapport dat nu voorligt. De EVP-fractie in de PACE wil de heer Dendias dan ook graag complimenteren met het evenwichtige en gedetailleerde rapport dat door de individuele staten nog steeds belangrijke stappen moeten worden gezet voordat de vluchtelingen en IDP's daadwerkelijk als burger erkend kunnen worden en kunnen integreren. Zo zullen zij daartoe wetten moeten implementeren en middelen beschikbaar moeten stellen. Verder zullen zij actief een klimaat moeten bevorderen waarbinnen vertrouwen kan ontstaan, een klimaat van tolerantie en verzoeningsgezindheid ondanks het grote onrecht dat alle betrokkenen is aangedaan. De overheden kunnen dit oppakken door te investeren in onderwijsprogramma's, door te voorzien in internettoegang op de scholen, door het daadwerkelijk stimuleren van echt vrije media die via publieke bewustwording deze onderwerpen aan de orde kunnen stellen. Politici dienen in dit proces een houding aan te nemen die getuigt van respect en antidiscriminatie. Mevrouw Jonker zei makkelijk praten te hebben; immers, zelf zou zij nooit op basis van ervaring kunnen begrijpen wat het betekent te leven in een land waar jarenlang oorlog heeft geheerst. Zij voegde toe dat ook nooit te hoeven ervaren. Juist daarom wenste zij de politici, leden van parlementen en regeringen van Bosnië, Herzegovina, Kroatië, Servië, Monte-

negro en de voormalige Joegoslavische Republiek Macedonië te vragen niet vast te blijven zitten in de vraag wie aan wie wat heeft aangedaan, maar mogelijkheden en kansen te creëren voor hun burgers, inclusief de vluchtelingen IDP's onder hen, ook in het belang van hun kinderen. Het duurzaam uitsluiten van groepen mensen zou betekenen dat er in toenemende mate een scheiding ontstaat tussen bevolkingsgroepen, hetgeen een groeiende belemmering vormt voor vooruitgang en dus kortzichtig is. Van het grootste belang is dat dilemma's uit het verleden worden losgelaten en dat met volle kracht wordt doorgedaan met de opbouw en de economische ontwikkeling van de genoemde landen. Dat biedt tegelijkertijd de grootst mogelijke kansen op toetreding tot de Europese Unie.

De in de Serajevo-declaratie opgenomen doelstelling om eind 2006 een einde te maken aan de verplaatsingen van mensen in de regio is niet gehaald. De vraag die opkomt is of men op enig moment bereid is een deadline te stellen waarop vluchtelingen en IDP's die tot op dat moment geen zekerheid of duidelijkheid hebben over hun staatsburgerschap, zelf mogen kiezen waar zij zich definitief willen vestigen. Die vraag komt op, zo voegde mevrouw Jonker toe, omdat voorkomen moet worden dat situaties ontstaan zoals in het Midden-Oosten, waar vluchtelingen van de tweede generatie nog steeds vastzitten in vluchtelingenkampen of statenloos blijven rondtrekken.

Mevrouw Jonker deelde mee dat de fractie van de EVP de aanbeveling in het rapport van de heer Dendias van harte steunt en de betrokken landen nogmaals oproept alsnog binnen twee jaar te realiseren wat in de Serajevo-declaratie is opgenomen.

Tenslotte wees spreekster op een doelstelling van de UNHCR, zoals opgenomen in het UNHCR Global Appeal 2007. De UNHCR is van plan een monitoring- en verwijzingsstelsel te ontwikkelen ten behoeve van slachtoffers van seksueel en seks-gerelateerd geweld onder vluchtelingen en IDP's in de regio Zuid-Oost Europa. Zij sprak de hoop uit dat alle landen in de regio aan dit initiatief hun medewerking zullen verlenen.

6. De vervolging van misdrijven die vallen binnen de jurisdictie van het Internationaal Strafhof voor het Voormalige Joegoslavië

Rapporteur de heer T.Lloyd namens de de Committee on Legal Affairs and Human Rights, document 11 281

Aan het debat werd deelgenomen door de heer Kox. Voorafgaande aan zijn interventie werd de assemblee toegesproken door mevr. C. del Ponte, hoofdaanklager bij het Internationale Strafhof voor het voormalige Joegoslavië, die een uiteenzetting gaf over de stand van zaken met betrekking tot de vervolging en berechting van personen verdacht van misdrijven in het voormalige Joegoslavië.

De heer **Kox** wees op het feit dat de veiligheidsraad van de Vn 14 jaar geleden besloot tot de oprichting van het Internationaal Strafhof voor het voormalige Joegoslavië. Dit hof was blijkens het besluit van de Veiligheidsraad noodzakelijk om een antwoord te geven op de bedreiging van de internationale vrede en veiligheid die werd veroorzaakt door schendingen van het internationale mensenrecht op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië. Massamoorden, grootscheepse gevangenhoudingen, grootschalige verkrachting van vrouwen, etnische zuiveringen, dit alles gebeurde uitgelokt of gesteund door politieke en militaire leiders. Tegen al deze misdrijven moest het Hof optreden door personen, verdacht van het schenden van mensenrechten, inclusief misdrijven tegen de menselijkheid en genocide te vervolgen teneinde recht te doen aan de slachtoffers en om een proces van verzoening en hereniging tussen de volken van voormalig Joegoslavië op gang te brengen.

Het tribunaal schreef geschiedenis toen het, voor de eerste keer ooit, de berechting van een voormalig President, Slobodan Milosevic, en tientallen anderen die principieel verantwoordelijk waren voor de vreselijke tragedies die zich hebben afgespeeld voor en na het uiteenvallen van Joegoslavië, een uiteenvallen dat werd uitgelokt, althans gesteund door enkele Westerse regeringen die helaas waarschijnlijk nooit zullen terecht staan voor die vermetele en onverantwoordelijke daad. Alleen de geschiedenis zal hun veroordelen.

Tot op heden zijn 48 personen veroordeeld door het tribunaal. Daarbij is niet meegerekend de berechting van Milosevic zelf aangezien hij overleed voordat het Hof hem kon veroordelen – wat het hoogstwaarschijnlijk gedaan zou hebben – voor zijn aandeel in datgene wat gebeurde in voormalig Joegoslavië. Hij liet duizenden slachtoffers achter, die, zoals de rapporteur zegt, zich verraden voelen door de onrechtvaardigheid van een niet voltooid proces. Die onrechtvaardigheid zal blijven voortbestaan zo lang de vier hoofdverdachten, waaronder Karadzic en Mladic, de politieke, resp. militaire leiders van de Bosnische Serviërs, gedurende de oorlog waarin zo vele afschuwelijkheden, waarvan Srebrenica de donkerste gebeurtenis is, op vrije voeten zullen blijven.

De rapporteur spreekt van een schrijnend gebrek aan politieke wil aan de kant van de Servische autoriteiten en van de autoriteiten van de republiek Srpska, een gebrek aan wil waar ook mevrouw Del Ponte enkele malen aan refereerde. De nieuwe Servische regering beloofde beter te zullen presteren en er zijn inderdaad tekenen van goede wil. Niettemin, het is onaanvaardbaar als de Servische regering die het voorzitterschap van de Raad van Europa bezit, geen daden toont en de aangeklaagden Karadzic en Mladic niet aan Den Haag aflevert. Tijdens een vergadering van de Standing Committee in Belgrado verwees de minister van Buitenlandse Zaken van Servië, Jeremic, naar de ervaringen en problemen van de Amerikanen bij hun zoektocht naar Osama bin Laden. Wat hij daar zei was waar, maar ook te simpel. Spreker deelde mee de minister te hebben voorgehouden dat 6 maanden voldoende tijd moeten zijn om te laten zien dat Servië een duidelijk en volledig commitment aan het Hof in Den Haag wil hebben. Zo niet, dan dienen er ernstige consequenties voor de Servische regering te volgen.

Alle betrokken staten zullen overigens het uiterste moeten doen om te voorkomen dat mensen, die misdrijven tegen het internationale humanitaire recht hebben begaan, daarmee zomaar weg komen. Tot nu toe zijn er te veel signalen dat overheden niet doen wat ze zouden moeten doen om te voldoen aan de verplichtingen die zij hebben op basis van het internationale rechten de mensenrechten. Dat is een schande en terecht worden aan hun adres daarover afkeuring uitgesproken.

De heer Kox deelde mee dat de fractie van Verenigd Europees Links het met de rapporteur eens is dat het onmogelijk zou moeten zijn dat het tribunaal zijn deuren zou sluiten terwijl sommige verdachten voortvluchtig en dus op vrije voeten zijn. Het is aan de Verenigde Naties een oplossing te vinden, de raad van Europa en zijn parlementaire Assemblée zullen druk op de VN moeten uitoefenen om die te zoeken en te vinden.

Duidelijk is, zo vervolgde spreker, dat een internationaal tribunaal niet alle verdachten van de vele misdrijven tegen het internationale humanitaire recht kan vervolgen. Nationale gerechten zullen hun aandeel in deze taak moeten nemen en de internationale gemeenschap zal hen daarbij moeten helpen. Voor zover de zaken nu staan is dat nog lang geen uitgemaakte zaak, zoals de rapporteur heeft ontdekt. Rechtbanken en aanklagende instanties beschikken niet over informatiebronnen en hebben onvoldoende ondersteunende diensten om deze taken uit te voeren. Verder hebben de gevangenen waar de veroordeelden hun vonnissen uitzitten niet de middelen om veroordeelden van de zwaarste categorie op te

nemen.

De heer Kox deed mee dat de fractie van Verenigd Europees Links de resolutie en de aanbeveling van de commissie zal ondersteunen. Hij riep een ieder op om het uiterste te doen om te zorgen dat recht wordt gedaan, immers, om met de woorden van de voormalige President van het Hof te spreken, «gerechtigheid is het onontbeerlijke ingrediënt van het proces van nationale verzoening en essentieel voor het herstel van vreedzame en normale betrekkingen tussen mensen die te lang onder een bewind van terreur hebben moeten leven».

7. Spoeddebat: hoe is computercriminaliteit tegen staatsinstellingen in lidstaten en staten met de waarnemerstatus te voorkomen?

Rapporteur de heer Sasi (Finland) namens de Committee on Legal Affairs and Human Rights, document 11 325, voorzien van commentaar door de heer Agramunt (Spanje) namens de Political Affairs Committee. Document 11 335 alsmede van een commentaar door mev. Lillihöök (Zweden) namens de Committee on Economic Affairs and Development, document 11 333.

Aan het debat werd deelgenomen door de heer **Kox** die meedeelde geen deskundige op het gebied van computer- en computergelateerde criminaliteit te zijn.

Nog afgezien van het spoedeisende karakter van dit debat en daarmee de korte tijd van voorbereiding van zowel de rapporten als de mondelinge interventies, meende de heer Kox dat het voorliggende rapport van de Committee on Legal Affairs and Human Rights niet het sterkste is dat ooit in de Assemblee is gepresenteerd. Als het wordt ontdaan van de minder relevante aspecten, dan blijft over de constatering dat «cybercrime» bestaat, meer is dan een theoretisch fenomeen en dat het, zoals de recente gebeurtenissen in Estland hebben laten zien, mits uitgevoerd op een georganiseerde wijze, een bedreiging voor vitale delen van een samenleving kan betekenen. De rapporteur stelt daarom dat het voor de leden van de Raad van Europa van belang is dat zij de Convention on Cybercrime van 2001 ondertekenen en ratificeren.

De fractie van Verenigd Europees Links is van mening dat die Conventie inderdaad snel door alle lidstaten die dat nog niet hebben gedaan, wordt ondertekend en geratificeerd.

Cybercrime een bedreiging zijn voor op internet gebaseerde systemen, indirect vormt zij daarmee een bedreiging voor mensen. In concreto is er op dit moment geen reden voor paniek. De Estse autoriteiten bleken de dreiging het hoofd te kunnen bieden. Het kleine Estland bleek sterker te zijn dat zijn aanvaller, wie of welk land dat ook geweest moge zijn. Het is aan ons nu kalm te blijven en er voor te zorgen dat voor alle lidstaten een mogelijkheid ontstaat om de bedreigingen die uitgaan van cybercrime tegen te gaan. Uiteindelijk is het beter vertrouwen te stellen in mensen dan in de elektronische cyber-ruimte.

8. Nakoming van verplichtingen en verbintenissen door Monaco

Rapporteurs de heren Agramunt (Spanje) en Slutsky (Russische Federatie) namens de Committee on the Honouring of Obligations and Commitments by Member States of the Council of Europe, document 11 299

De heer **Platvoet** nam deel aan de behandeling van dit rapport en wees ter inleiding van zijn interventie op het feit dat Monaco één van de kleinste lidstaten van de Raad van Europa is. Het is een opmerkelijke staat: slechts een kleine stad met vele miljonairs, een tamelijk kleine minderheid

Monegasken, geen werkloosheid en een overheidsbudget waarvan 17,5 % wordt gevoed uit gokspelbelasting en een soort democratie waarin de Prins de baas is.

Monaco werd lid van de Raad van Europa in 2004 terwijl op dat moment nog aan een aantal verplichtingen moest worden voldaan.

De twee belangrijkste onderwerpen die nog moesten worden geregeld waren de invloed van Frankrijk op de samenstelling van de regering en het gebrek aan bevoegdheden en macht van het parlement. Beide onderwerpen zijn cruciaal voor een staat die soeverein en een democratie dient te zijn.

Met betrekking tot de relatie tussen Frankrijk en Monaco is het van belang te weten dat het verdrag van 2002 tussen beide landen het eerdere verdrag van 1918 verving. Nu, vijf jaren later, moet het nieuwe verdrag nog steeds worden geratificeerd door het Franse parlement. Belangrijke ambten, zoals dat van minister, zijn nog steeds voorbehouden aan Fransen. Op het moment dat het nieuwe verdrag in werking treedt is er nog steeds een te sterke Franse «connectie». In het geval van vacatures voor hogere functies blijft Frankrijk nog steeds in de picture. Frankrijk behoudt het recht om over de vervulling ervan te worden geconsulteerd. Het parlement van Monaco blijft verstoken van de meest elementaire bevoegdheden en machtsmiddelen. Het heeft geen budgetrecht en het heeft geen controlemogelijkheden over de regering. De regering is niet gehouden om vragen van parlementariërs te beantwoorden. Het heeft ook niet een volwaardig amendementsrecht. Al die bevoegdheden zijn en blijven in handen van de Prins, die daarnaast zelfstandig kan handelen in zaken mbt naturalisatie, omzetting van internationale overeenkomsten in Monegaskisch recht en de vervolging en veroordeling in strafzaken. De voormalige chef Kabinet van de Prins heeft het in een recent interview ronduit gezegd. Hij stelde dat de natie Monaco is gebouwd om de Prins heen, die meer is dan staatshoofd: hij is de inspiratie van alle mensen in Monaco. Hoe dat ook zij, de vraag klemmt temeer of dit staatshoofd niet zou moeten worden gekozen.

Het rapport geeft een breed overzicht over datgene wat nog ontbreekt maar zou moeten uitmonden in steviger bewoordingen in de ontwerp-resolutie. Dat is ook de reden om de door de heer Jurgens voorgestelde amendementen te steunen. Het gaat er niet om of Monaco zo'n klein staatje is, van belang is dat de Raad van Europa, of het nu gaat om de Russische Federatie of om Monaco, niet dubbele, maar dezelfde democratische standaarden hanteert.

De heer **Jurgens** nam eveneens deel aan het debat en stelde voorop zich bewust te zijn van het feit dat het monitoren van landen in het kader van hun lidmaatschap van de Raad erg veel werk is. Dat geldt ook een land als Monaco met zijn 32 000 inwoners vergelijkbaar met een middelgrote stad in Nederland. Het lijkt moeilijk om ten aanzien zo'n kleine entiteit dezelfde standaarden te hanteren als ten opzichte van een groter land geschiedt. Moeilijker nog is het te begrijpen waarom het zo lang moet duren alvorens Monaco zijn politieke systeem heeft aangepast aan de standaarden van de Raad van Europa. De Monegasken hebben tenslotte een grote buurman, Frankrijk, met wie het eeuwenlang heeft samengeleefd, dat een democratie is sedert lang dat Monaco kan laten zien hoe het moet. Natuurlijk kost het laten vieren van de verdragsbanden tijd want Frankrijk heeft veel taken overgenomen van de Monegaskische overheid. De heer Jurgens merkte op dat zijn kritiek vooral is gericht op het zevende hoofdstuk van het memorandum, niet zozeer op de tekst ervan als wel op het feit dat het noch in de aanbeveling, noch in de resolutie is terug te vinden. Paragraaf 7 van het memorandum stelt: «Executive power comes under the high authority of the Prince (die niet wordt gekozen). It is for him alone to appoint and dismiss members of the Government, all of

whom, the Minister of State included, are directly and exclusively accountable to him. Members of the Government are not answerable to the National Council – the parliament – «and are not obliged to carry out the political programme for which the Monaco representatives were elected.».

Spreker stelde dat dit aspect de kern van de democratie inhoudt. En hier is de verandering ook simpel mogelijk. Alles wat de Prins moet doen is zijn te vertellen dat ze verantwoording gaan afleggen aan het parlement zodra het parlement daar om vraagt. De huidige situatie in Monaco lijkt erg op die in Nederland vóór 1848 waarin een liberale revolutie in Europa er toe leidde dat het parlement soeverein werd, zoals het hoort. De heer Jurgens zei niet te begrijpen waarom de rapporteurs in hun ontwerp-resolutie niets hebben opgenomen dat verwijst naar het geciteerde artikel 74. Waarom hebben de rapporteurs in die resolutie ook geen oproep gedaan aan de overheid van Monaco om de verhouding tussen regering en parlement te wijzigen in de zojuist vermelde zin? En waarom zou de Assemblee geen beroep mogen doen op de Venetië-commissie die bij uitstek geschikt is om te adviseren over constitutionele aangelegenheden, dus ook over de verhouding regering-parlement?

9. Het nucleaire programma van Iran: de noodzaak van een internationaal antwoord.

Rapporteur: de heer Lindblad (Zweden) namens de Political Affairs Committee, document 11 294

Aan het debat over dit rapport werd deelgenomen door de heer **Kox**. Deze wees erop dat in de assemblee eerder deze week het voornemen is besproken om in oktober as een debat te houden over de gevaren voor de Europese samenleving als gevolg van de bouw van een zgn raket-schild door de Verenigde Staten en de NAVO en het mogelijke antwoord daarop van de kant van Rusland, dat alles als de resultante van het nucleaire programma van Iran.

Het ene nucleaire gevaar – Iraanse nucleaire wapens – te lijf gaan door een tweede te creëren lijkt niet wijs. Het is daarom te hopen dat in oktober een goed debat kan plaatsvinden over de mogelijke Amerikaans-Russische-Europese reactie op Iran's plannen. Vandaag houdt de assemblee zich bezig met het formuleren van een antwoord met andere middelen.

Duidelijk is, aldus spreker, dat als Iran slaagt in het ontwikkelen van kernwapens dat een ernstige bedreiging zal betekenen voor landen in Europa en Azië. Maar, zelfs zonder deze wapens is de Iraanse overheid de afgelopen jaren een bedreiging geweest voor haar eigen onderdanen. Dat moeten wij nooit vergeten. Onderdrukking van eigen burgers, moordpartijen, martelingen, verdwijningen, onderdrukking van oppositionele krachten, dat alles heeft gedurende vele jaren in Iran plaatsgevonden. Velen in Iran hunkeren naar wat wij beschouwen als elementen van een beschaafde samenleving: democratie, gebondenheid aan het recht van burgers en overheid, vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vereniging en vergadering en alle andere erkende mensenrechten.

Het is vooral de interne situatie in Iran die aanleiding geeft tot zorgen mogelijke bedreigingen van volken buiten het land. De fractie van Verenigd Europees Links vraagt zich echter in gemoede af of de PACE het meest geëigende platform is om het onderwerp van de nucleaire ontwikkelingen in Iran te bespreken. Andere lichamen en landen, de VN, het Internationale Atoom Agentschap, de VS, de Europese Unie en Rusland houden zich met het vraagstuk bezig. Vraag is ook of het wijs is naar een dialoog tussen de PACE en het Iraanse parlement te streven over zaken die gerelateerd zijn aan de kernissues van de PACE en aan dit onderwerp. De fractie van Verenigd Europees Links pleit voor het opzetten

van een dialoog met alle politieke en sociale krachten die streven naar beëindiging van het gevaarlijke, autoritaire en fundamentalistische bewind van de mullahs van Teheran en die oproepen tot democratisering van Iran en tot respect voor de mensenrechten en de burgers van het land. Van groot belang is dat de democratische, oppositionele krachten in Iran niet worden gehinderd door invloeden van buiten. Laten wij in Europa hen juist helpen en ze vragen het Iraanse volk te informeren over de grote gevaren van een Iraans nucleair programma. De heer Kox vervolgde zijn interventie met de opmerking dat het niet verstandig is gevaarlijke militaire reacties op touw te zetten als antwoord op Iran's nucleaire programma. Ook is het onverstandig een appeiserende houding, zoals de EU lijkt te prefereren, in te nemen. De ontwikkeling van een democratische samenleving dienen we te ondersteunen; daarmee worden ook de belangen buiten Iran het meest gediend. Een dergelijke aanpak past de Raad van Europa het best en is bovendien in het belang van het volk van Iran.

9. Staat, religie, seculariteit en mensenrechten

Rapporteur: de heer De Puig (Spanje) namens de Committee on Culture, Science and Education, document 11 298

Blasfemie, religieuze belediging, en uitingen van haat jegens personen op grond van hun religie,

Rapporteur mevrouw Hurskainen (Finland) namens de Committee on Culture, Science and Education, document 11 298, voorzien van commentaar door de heer Jurgens, als vervanger van de heer Bartumeu Cassany namens de Committee on Legal Affairs and Human Rights, document 11 319 en een tweede commentaar door de heer Dupraz (Zwitserland) namens de Committee on Equal Opportunities for Women and Men, document 11 322

Mevrouw **Meulenbelt** nam deel aan de discussie over beide rapporten en merkte op dat veel landen in Europa te maken hebben met spanningen tussen hun burgers waardoor het nuttig lijkt het beginsel van de scheiding tussen kerk en staat opnieuw te overdenken. De conclusie van het rapport, dat geen enkele manier waarop overheden een scheiding aanbrengen tussen kerk en staat een rationele en principiële is, maar veeleer een zaak van historische evolutie is, zei spreekster te delen. Een pragmatische aanpak van het vraagstuk verdient de voorkeur. In veel landen wensen de nieuwe stromen immigranten hun religie te kunnen belijden. Religie is voor hen vaak een manier of één van de manieren om zichzelf te organiseren. Het ondersteunen van en werken met religieuze en niet-religieuze organisaties van migranten is daarom belangrijk om te voorkomen dat jongeren zich overgeven aan de verleiding om deel te nemen aan extremisme, bijvoorbeeld via het internet.

Samenwerking met plaatselijke moskees is, zo hebben de ervaringen in Nederland geleerd, een goed instrument om huiselijk geweld, gedwongen huwelijken en eerwraak tegen te gaan. Wij hebben gezien dat de meest waardevolle bijdrage die een religieuze organisatie kan leveren is het helpen van migranten in het herkennen van conservatieve traditie en religie als zodanig. Zoals wij weten is religie uit zichzelf niet een tegengestelde van democratie, gelijkheid en gelijke rechten.

De nieuwe gemeenschappen van migranten krijgen niet altijd de steun die zij verdienen bij het vinden van een plaats in de samenleving. Een deel van het probleem is ligt in onbegrip en misverstand over de religie in het ontvangende land.

Met enige zelfkritiek stelde mevrouw Meulenbelt vast dat de politiek ter linkerkant, die in Nederland traditiegetrouw steun geeft aan migranten, wel eens problemen heeft bij het accepteren van hun religie aangezien

velen die politieke die ervaringen hebben met sociale bewegingen in de afgelopen eeuw, zoals de vrouwenbeweging, de homo-beweging, anti-racisme en socialisme deze bewegingen als tegengesteld aan het conservatisme van de westerse kerken beschouwen. Voor vele links georiënteerde politici betekent progressief zijn seculair zijn. Wij moeten die zienswijze herzien omdat veel migranten ons laten zien dat het mogelijk is in de politiek progressief te zijn en tegelijkertijd een religie te hebben en te behouden.

Waardering zei mevrouw Meulenbelt te hebben voor de uitspraak in het rapport dat onderwijs de sleutel is tot het bestrijden van onkunde, stereotypen en het misverstaan van religies en religieuze leiders. Wij zijn in Europese landen, ook in Nederland, getuige van de tendens dat de integratie van nieuwe groepen wordt beschouwd als een 1-richtings proces: zij moeten zich aanpassen aan onze manieren. In werkelijkheid is succesvolle integratie en de volledige participatie van nieuwe mensen in onze samenlevingen een wederkerig proces waarvan de dialoog een belangrijk deel uitmaakt.

Met betrekking tot religieuze belediging en uitingen van haat komen twee belangrijke beginselen in het geding. Aan de ene kant de vrijheid van meningsuiting waarvan het recht van eenieder om kritiek te hebben op godsdiensten en de wijze waarop zij zich uiten. Daarbij dienen wij te blijven bij het fundamentele uitgangspunt dat religieuze tolerantie niet mag betekenen dat de mensenrechten en gelijkheid worden opgegeven. Anderzijds verbergt het begrip religieuze kritiek in de praktijk maar al te vaak een nieuwe vorm van racisme. De lijn tussen kritiek die is toegestaan en belediging die die lijn overschrijdt en haat wordt is dun. Daarvan moeten we ons bewust zijn en daarover moeten we voortdurend discussiëren. Om die reden zou het goed zijn meer aandacht te besteden aan de vraag waarom en waardoor migrantenpopulaties zich bedreigd voelen. Niet altijd zullen daar religieuze redenen voor zijn.

Op twee fronten zullen wij moeten werken. Aan de ene kant zullen we pal moeten staan voor de uitingsvrijheid en de vrijheid van godsdienst, inclusief het recht om niet te geloven, maar we moeten ook serieus kijken naar het probleem van het nieuwe racisme dat de vorm aanneemt van islamofobie. Alleen wanneer nieuwe bevolkingsgroepen zich in de strijd tegen discriminatie door ons gesteund voelen, kunnen wij verwachten dat zij onze vrijheid van meningsuiting, inclusief onze kritiek op hun godsdienst, volledig zullen respecteren.

De heer **Jurgens** nam eveneens aan het debat deel en zei namens de Socialistische fractie enkele woorden te willen wijden aan het rapport van de heer De Puig.

Kern van het probleem is de scheiding tussen de staat en de kerk, waarbij voor het woord «kerk» de georganiseerde godsdienst staat. Binnen het Christendom dat in de vierde eeuw de officiële staatsgodsdienst werd is steeds discussie geweest over de respectieve rollen van de staat en van de godsdienst, hoewel de term staat pas sedert de Verlichting betekenis heeft gekregen. De strijd ging bijvoorbeeld over de vraag of de Heilige Romeinse Keizer, dan wel de Paus de bevoegdheid had bisschoppen te benoemen. Zoals het rapport van de heer De Puig laat zien is die discussie nog steeds niet beëindigd. In Groot Brittannië zitten de bisschoppen van de staatskerk in de House of Lords. Zodoende is daar geen scheiding tussen kerk en staat. En ook de strijd van de seculiere autoriteiten voor een bevrijding van de inmenging door de kerk is nog steeds niet volledig ten einde. Het staatshoofd van Vaticaanstad laat nog regelmatig zien dat hij zich graag mengt in interne politieke zaken van landen.

In Noorwegen bepaalt 12 van de Grondwet dat meer dan de helft van de leden van het kabinet leden van de staatskerk moeten zijn. Een wel zeer ver gaande bepaling voor diegenen die minister willen worden, maar geen lid van die kerk zijn.

Hoe zijn religie en staat van elkaar te scheiden? Religie is een moeilijk concept in zich zelf. In de Nederlandse taal is religie een algemeen concept, dat duidt op een verzameling diep gevoelde geloofsovertuigingen over de zin van het menselijk bestaan op aarde. Die overtuigingen behoeven niet noodzakelijkerwijs een geloof in God in te houden. Daar hebben wij een andere term voor: godsdienst, in het Duits het woord «Gottesdienst». Om die reden moet er altijd een scheiding tussen religie en staat zijn.

Het probleem van migranten die tot de Islam behoren is dat de Islam is niet een georganiseerde religie is in de zin zoals kerken dat zijn. Men kan de Islam niet op een officiële manier aanspreken omdat de Islam een manier van leven is, zij doordringt alles, de gehele levenswandel van diegenen die zich tot haar volgelingen rekenen. Daarom gaan de bevelen van het geloof, in het bijzonder voor de orthodoxe moslims, altijd voor indien er strijd ontstaat met die van de seculiere staat. Duidelijk is dat dit geheel indruist tegen de idee van de scheiding tussen kerk en staat. Wij verwachten van moslims dat zij seculiere bevelen – onze wetten – opvolgen, zelfs als die wetten ingaan tegen hun geloofsopvattingen en bevelen.

Het antwoord dat de heer De Puig geeft is dat we door inter-religieuze en interculturele dialoog een weg zullen moeten vinden die naar een oplossing leidt. Het kwam de heer Jurgens voor dat het meer zal gaan om een dialoog tussen de voor- en tegenstanders van de scheiding van kerkelijke zaken en staatszaken dan om een interreligieuze dialoog. De dialoog zal daarom vooral binnen de Islam, resp. binnen de Christelijke religie moeten worden gevoerd.

De heer Jurgens merkte ter afsluiting van zijn interventie op van mening te zijn dat binnen de Islam een discussie op gang zal moeten komen over de vraag hoe men zich zou moeten aanpassen aan het leven in Europa en hoe een aanpassing aan de scheiding tussen kerk en staat kan plaatsvinden. Het is daarbij onze taak hen te overtuigen dat het mogelijk zo'n aanpassing te realiseren. In Bosnië en andere delen van Europa leven Islamieten die lange tijd hebben geleefd in de Westerse beschaving en die de verschillen zijn gaan accepteren. En ofschoon het zeker moeilijk zal zijn, zullen wij ons moeten inspannen om die interne discussie binnen de Islam op gang te brengen.

De waarnemend voorzitter van de delegatie,
Dees

De waarnemend griffier van de delegatie,
Nieuwenhuizen